

Kela tiedottaa
Julkaisuvapaa 16.6. klo 9.00
Tiivistelmä Laulu 573 566 perheestä -kirjan artikkeleista

Laulu 573 566 perheestä

Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla

TOIMITTANEET
ANITA HAATAJA, ILPO AIRIO, MIIA SAARIKALLIO-TORP JA MARIA VALASTE

Sisältö

JOHDANTO

Anita Haataja, Ilpo Airio, Miia Saarikallio-Torp ja Maria Valaste
Lapsiperheet 2000-luvulla

Vesa-Pekka Juutilainen
Kirjassa käytetyt aineistot

PERHEPOLITIIKAN TAVOITTEET JA TOTEUTUMAT

Anita Haataja
Pieniä ja suuria reformeja pienten lasten perheille suunnatuissa perhevapaissa ja -etuuksissa

Miia Saarikallio-Torp ja Anita Haataja
**Isien vanhempainvapaiden käyttö on yleistynyt.
Ketkä isistä vapaita käyttävät ja ketkä eivät?**

Karoliina Koskenvuo
Perhevapaiden vaikutus eläkkeeseen 1980-luvulta 2000-luvulle

Maria Valaste
**Kotihoidon tuki vai päivähoito?
Kotihoidon tuen vaihtoehdot ja vaikutukset päivähoitopalvelujen kysyntään ja vanhempien työvoiman tarjontaan**

Jussi Tervola
**Vanhempi kotona, lapsi päivähoitossa?
Tarkastelu lastenhoitovalinnoista maahanmuuttajaperheissä**

Pertti Honkanen
Työttömyys ja tulonsiirrot pienten lasten vanhemmilla

ÄITIEN JA ISIEN ROOLI LASTENHOIDOSSA JA ANSIOTYÖSSÄ: MIELIPIDE-EROT EUROOPASSA

Milla Salin, Mia Hakovirta ja Minna Ylikännö
Suhtautuminen ansaitsija-hoivaajamalleihin kuudessa Euroopan maassa

Minna Ylikännö, Mia Hakovirta ja Milla Salin
**Miten perhevapaat tulisi jakaa äidin ja isän kesken?
Asenteet Suomessa ja muualla Euroopassa**

PERHEET HAASTEIDEN EDESSÄ

Ilpo Airio
Miten ensisynnyttäjien siviilisäätö vaikuttaa eroriskiini?

Mia Hakovirta, Milla Salin ja Anita Haataja
Onnistuuko lasten kasvatusta yksin?
Suomalaisten mielipiteet yksinhuoltajavanhemmista

Elina Ahola
Elatustuen merkitys yksinhuoltajaperheiden toimeentulolle

Heikki Hiilamo ja Elina Ahola
Onko vammaisen lapsen syntymä eroriski?

Laura Kalliomaa-Puha ja Päivi Tillman
Äiti on aina äiti. Lasten omaishoitajien arjen haasteet

JOHDANTO

Anita Haataja, Ilpo Airio, Miia Saarikallio-Torp ja Maria Valaste

Lapsiperheet 2000-luvulla

Kelan tutkimusosastolla käynnistyi vuosikymmenen vaihteessa Lapsiperhehanke-tutkimus. Sen tietopohja perustui rekisteriaineistoon, joka edustaa 50–60 prosenttia kaikista vuosina 1999–2009 synnyttäneistä äideistä ja heidän perheistään. Aineiston avulla voitiin tutkia pikkulasten vanhempien lastenhoitoratkaisuja, hoitajaksojen kestoa, perherakenteen muutoksia ja toimeentulokysymyksiä eri näkökulmista, myös pienissä väestöryhmissä. Suuri osa tämän kirjan artikkeleista perustuu tähän aineistoon, mutta kirjan artikkeleissa hyödynnetään myös kyselyaineistoja.

Verrattuna edelliseen vuosikymmeneen 2000-luvusta muodostui seuraavaan taloustaantumaa asti monella tavalla suotuisa aika lapsiperheille. Syntyvyys lisääntyi ja ensimmäisten lasten osuus syntyneistä kasvoi, eli uusia perheitä perustettiin aiempaa useammin. Yksinhuoltajien osuus vakiintui noin viidennekseen lapsiperheistä. Edellisen vuosikymmenen suuret perherakenteen muutokset hidastuivat tai jopa pysähtyivät, ja työllisyystilanne parani erityisesti äideillä. Köyhyydestä tai suurista tuloeroista ei kuitenkaan päästy edellistä lamaa edeltävälle tasolle.

2000-luvun 15 ensimmäisen vuoden aikana jokaisen hallituksen ohjelmaan sisältyi tavoitteita perhevapaiden kehittämisestä. Kehittämistyössä tavoiteltiin naisten ja miesten tasa-arvoa sekä perhevapaiden jakamista vanhempien kesken. Perhevapaiden jakamisesta arvioitiin hyötyvän myös työnantajien, koska vapaista aiheutuvat kustannukset jakautuisivat tasaisemmin nais- ja miesvaltaisten työnantajien kesken.

Kirjan ensimmäisen osion, *Perhepolitiikan tavoitteet ja toteutumet*, avaavat artikkelit, jotka käsittelevät 2000-luvun reformeja laajemmin ja toteutumia paitsi isien perhevapaiden käytön myös niiden käyttämättä jättämisen kautta. Seuraava artikkeli analysoi, miten perhevapaat ovat vaikuttaneet pidemmällä aikavälillä lasta hoitaneiden eläkekarttumiin. Pienten lasten hoitovapaa on vaihtoehto yleensä äitien työssä käynnille, mutta tilastotiedot varhaiskasvatustalvelujen käytöstä ovat puutteelliset. Neljäs artikkeli avaa näkökulmaa siihen, miten lasten päivähoitoratkaisuista ja politiikkavaihtoehtoista voi kehittynein menetelmin tehdä arvioita. Lisäksi osiossa verrataan maahanmuuttajien ja kantaväestön kolme vuotta täyttäneiden lasten hoitoratkaisuja silloin, kun kotona hoidetaan alle kolmevuotiaista sisarusta. Lopuksi tarkastelu kohdistuu vuonna 2004 lapsen saaneiden äitien tulonsiirtoihin sekä työttömyyteen ja siihen, miten suuri vaikutus myös työttömyydellä on lastenhoitajaksojen ja työuriin.

Lapsiperheet olivat 2000-luvulla esillä myös julkisessa keskustelussa. Keskustelu heijastaa asenteita – ja suomalaisten asenteet sekä niiden muutokset luovat pohjaa Suomen politiikalle. Kiinnostavaa on ollut vertailla asenteita myös kansainvälisesti. Kirjan toiseen osioon sisältyy kaksi artikkelia, jotka kuvaavat, miten suomalaisten asenteet lastenhoito- ja työssäkäyntikysymyksissä vertautuvat muihin maihin.

Kirjan viimeisen osion artikkelit käsittelevät erilaisten haasteiden edessä olevia perheitä. Ne pohtivat, onko avio- ja avoliitossa olevilla vanhemmilla erilainen eroriski, ovatko yksinhuoltajiin kohdistuneet asenteet muuttuneet ja mikä on elatustuen merkitys yksinhuoltajien toimeentulolle eri tilanteissa. Lopuksi huomio on vammaisen lapsen perheissä: vaikuttaako lapsen vammaisuus vanhempien liiton pysyvyyteen ja minkälaisia haasteita vammaisen lapsen omaishoitajat kohtaavat?

Vesa-Pekka Juutilainen

Kirjassa käytetyt aineistot

Kirjan artikkeleissa käytetään useita eri tietolähteitä ja aineistoja, joiden avulla saadaan tietoa lapsiperheistä 2000-luvulla. Käytettävistä aineistoista keskeisin on Kelassa muodostettu rekisteripohjainen Lapsiperheaineisto (ns. LAPE-aineisto). Lapsiperheaineisto edustaa vuosina 1999–2009 lapsen saaneita äitejä ja heidän perheitään. Käytettävissä oli sekä 50 prosentin että 60 prosentin otokset näistä äideistä ja heidän perheistään. Vuosittain saadaan tiedot yli 33 000 perheestä. Aineistossa yhdistyy laajasti eri lähteistä saatavia tietoja: Kelan maksamia sosiaaliturvaetuuksia, Tilastokeskuksen hallinnoimia väestö- ja yritystietoja sekä esimerkiksi Työvoimahallinnon työttömyys- ja aktivointitoimenpidetietoja.

LAPE-aineisto on muodostettu seuraavista tiedon lähteistä:

- Synnyttäneet naiset 1999–2009
- Naisten puoliset 1999–2010
- Kaikki naisten lapset
- Kelan äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahat 1999–2013
- Kotihoidon tuet 1999–2013
- Elatustuki 2009–2010
- Kelan muut etuustiedot 1999–2010
- Kelaan ilmoitettava päivähoito 2007–2010
- Tilastokeskuksen väestötiedot 1998–2013
- Finanssivalvonnan tiedot 2000–2013
- Tilastokeskuksen yritystiedot 1998–2012
- Työvoimahallinnon työttömyys- ja aktivointitiedot 2001–2010.

Kirjan artikkeleissa hyödynnetään LAPE-aineistosta muodostettuja, kuhunkin aiheeseen soveltuvia erillisiä tutkimusaineistoja, joita on muodostettu niin pitkittäisseurantaan kuin poikkileikkaustilanteisiin. Suuren otoskonsa vuoksi aineisto on soveltunut myös pienten väestöryhmien tutkimiseen.

Muita kirjassa hyödynnettyjä aineistoja ovat kansainvälinen International Social Survey Programme (ISSP) -kyselyaineisto, Kelan omaishoitajakysely, Perhevapaat 2013 -väestökysely sekä SISU-rekisteriaineisto. Kussakin artikkelissa käydään tarkemmin läpi niissä käytetyt aineistot ja kuvataan tarvittaessa tarkemmin erillisten tutkimusaineistojen määritykset ja rajaukset.

PERHEPOLITIIKAN TAVOITTEET JA TOTEUTUMAT

Anita Haataja

Pieniä ja suuria reformeja pienten lasten perheille suunnatuissa perhevapaissa ja etuuksissa

Tämä artikkeli taustoittaa perhevapaiden kehitystä, vapaiden ajoilta maksettavia etuuksia ja niiden keskeisiä reformeja erityisesti 2000-luvulla. Aiemmin hajanaisesti työsopimuslakiin kirjatut oikeudet perhevapaasiin koottiin 2000-luvun alussa laissa erilliseksi luvuksi. Perhevapailta maksettavista etuuksista säädetään etuuslaeissa, kuten sairausvakuutuslaissa ja laissa lasten kotihoidon tuesta.

Lakisääteiset perhevapaat turvaavat työntekijälle oikeuden palata entiseen tai entisen kaltaiseen työhön sekä irtisanomissuojan. Muuten perhevapaiden sosiaaliset oikeudet poikkeavat toisistaan, esimerkiksi suhteessa eläkekarttumiin tai palkallisiin vuosilomiin. Jotkut vapaista on työehtosopimuksissa sovittu osittain tai kokonaan palkallisiksi, osa vapaista korvataan ansiosidonnaisilla päivärahoilla, osa perusturvaetuuksilla ja jotkut ovat mahdollisia vain työntekijän omalla kustannuksella.

Vapaan ja etuuksien yhteensovittaminen ei aina ole yksiselitteistä. Esimerkiksi työssä käyvät äidit eivät voi myöhentää äitiys- ja vanhempainpäivärahapäiviään eivätkä sovittaa niitä yhteen työmahdollisuuksien kanssa. Niinpä päivärahakaudella töitä tekeville maksetaan palkan lisäksi minimipäiväraha – elleivät työpäivät sijoitu pyhäpäiviksi. Osittaista hoitovapaata voi pitää, kunnes lapsi on 8- tai erityistapauksissa 18-vuotias, mutta etuuksia voi saada vain osan koko ajasta.

Sisällöllisesti suurimmat perhevapaaudistukset 2000-luvulla liittyvät isien oikeuksien, osa-aikaisten vapaiden ja työnantajille koituvien kustannusten kompensoinnin kehittämiseen. Myös monimuotoisten perheiden oikeuksia vanhempainvapaisiin on kehitetty, mutta kaikilta osin samat oikeudet eivät ole toteutuneet. Esimerkiksi etävanhemmat ovat oikeutettuja vain tilapäiseen hoitovapaaseen.

2000-luvun alussa ja puolivälissä äitiys- ja vanhempainpäivärahojen maksuperusteita uudistettiin niin, että riski joutua pelkän minimipäivärahan piiriin väheni jopa 30 000 äidiltä. Osa reformeista paransi myös työnantajille koituvien kustannusten kompensatiota. Kun osaan äitiyspäivärahakaudesta tuli 90 prosentin korvaustaso vuonna 2007, saivat myös palkallisia vapaita tarjonneet työnantajat vapaista korkeammat Kela-korvaukset. Lisäksi 2000-luvulla parannettiin ja joustavoitettiin vanhempainvapailta karttuneiden palkallisten vuosilomakustannusten korvaamista työnantajille.

Perhevapaat 2016	Vapaan kesto	Etuus ja sen rahoituslähde	Maksuaika/peruste/kunnes
Erytisäitiysvapaa	Tarpeen mukaan	Erytisäitiysraha, sava*	Vapaan ajalta
Äitiysvapaa	n. 4 kuukautta	Äitiysraha, sava	105 arkipäivää
Isyyysvapaa	n. 9 viikkoa	Isyyusraha, sava	54 arkipäivää
Vanhempainvapaa	n. 6 kuukautta	Vanhempainpäiväraha, sava	158 arkipäivää
Hoitovapaa	n. 26 kuukautta	Kotihoidon tuki, kunnat	Lapsi alle 3 vuotta
Osittainen hoitovapaa	n. 2 vuotta	Joustava hoitoraha, kunnat	Lapsi alle 3 vuotta
	n. 3 vuotta	Ei hoitorahaa	Lapsi 3–5 vuotta
	n. 3 vuotta	Osittainen hoitoraha, kunnat	Lapsi 6–8 vuotta
– erityinen hoitotarve	n. 8 vuotta	Ei hoitorahaa	Lapsi 8–18 vuotta
Tilapäinen hoitovapaa	4 päivää	Joskus palkallinen TES, työnantaja	Lapsi alle 10 vuotta
Muut perhevapaat	1 pv – sopimuksen mukaan	Joskus omaishoidon tuki, kunnat	Ei ikärajoja

*sava = sairausvakuutuksen työtulovakuutus

Miia Saarikallio-Torp ja Anita Haataja

Isien vapaiden käyttö on yleistynyt. Ketkä isistä vapaita käyttävät ja ketkä eivät?

Suomi liittyi vuonna 2003 niiden pohjoismaiden joukkoon, joissa isää kannustetaan lasten hoidon jakamiseen. Tällöin vanhempainvapaata jatkettiin ns. isäkuukaudella. Isäkuukausi oli tosin ensimmäiset kymmenen vuotta ehdollinen sille, että isä käytti vähintään kaksi viikkoa jaettavasta vanhempainvapaasta. Vuosituhannen vaihteessa vanhempainvapaata jakoi vain pari tuhatta isää, kymmenen vuotta myöhemmin jo noin joka neljäs isä isäkuukauden muodossa. Isäkuukausi ja erityisesti siihen myöhemmin tehdyt joustomahdollisuudet sekä pidennykset selittävät myönteistä kehitystä.

Tämän artikkelin tutkimuskohteena olivat yhtäältä ne isät, jotka jakoivat ja jatkoivat vanhempainvapaata käyttämällä isäkuukauden ja toisaalta ne isät, jotka eivät käyttä mitään perhevapaista.

Äidin kanssa yhtä aikaa pidettävästä perinteisestä isyysvapaasta oli 2000-luvulle tultaessa tullut jo niin suosittu, että siitä oli tullut lähes normi. Osa isistä ei kuitenkaan pidä edelleenkaan mitään perhevapaista. Niiden isien osuus, jotka eivät käyttä mitään vapaita, väheni vuosituhannen vaihteen noin 30 prosentista lähes 20 prosenttiin, kun isäkiintiö tuli voimaan. Tämän jälkeen vapaita käyttämättömien isien osuus on pysynyt 2000-luvulla noin viidenneksessä. Isäkuukautta ja kotihoidon tukea käyttävät siis enimmäkseen isät, jotka ovat pitäneet perinteisen isyysvapaan.

Tutkimus perustuu rekisteriaineistoihin. Kahden vanhemman perheistä lopulliseen vertailuun valittiin vain ne, joissa isillä oli työpaikka lapsen syntymää edeltävänä vuonna. Isäkuukautta käyttäneet isät poikkesivat sosioekonomiselta asemaltaan, koulutustasoltaan sekä puolisonsa ominaisuuksien perusteella monilta osin isistä, jotka eivät käyttäneet vapaita. Lisäksi vapaita käyttämättömät isät työskentelivät muita isiä huomattavasti useammin (yli kolmannes) pienissä, hyvin miesvaltaisissa toimipaikoissa; muista isistä näissä työskenteli 10–20 prosenttia. Tähän mennessä äitien vapaiden organisoimista ovat pitäneet haasteellisena ja kalliina erityisesti pienten, naisvaltaisten yritysten työnantajat. Perhevapaiden tasaisempaa jakamista tavoittelevalle perhepolitiikalle saattaa olla vielä haasteellisempaa kehittää keinoja, jotka sekä rohkaisisivat isiä että kannustaisivat heidän työnantajiaan tukemaan isien oikeuksia perhevapaisiin.

Karoliina Koskenvuo

Perhevapaiden vaikutus eläkkeeseen 1980-luvulta 2000-luvulle

Lasten hoitamiseen kotona käytetty aika on yksi merkittävä syy naisten ja miesten välisiin eroihin eläkkeissä. Jos takana on pitkä yhtenäinen ansio-työura, edessä odottaa kohtuullinen toimeentulo myös eläkeiässä. Vähemmän työtä pienemmällä palkalla taas merkitsee laihempia eläkevuosia – naiselle useammin kuin miehelle.

Eläkevakuutuksen tarkoituksena on ehkäistä köyhyyttä ja turvata kohtuullisen elintason säilyminen eläkkeelle siirryttäessä. Perhepolitiikan tavoitteena on turvata vanhempien mahdollisuudet perheen perustamiseen ja lasten kasvattamiseen. Se, missä määrin perheen perustaminen ja lasten hoitaminen aiheuttavat erilaisia toimeentuloon ja työuraan liittyviä riskejä, kuten köyhyyttä eläkeiässä, kertoo osaltaan eläke- ja perhepolitiikan onnistumisesta.

Artikkelissa tuodaan esimerkkilaskelmien kautta esille, mikä vaikutus eripituisilla perhevapailla on ollut työeläkkeeseen eri vuosikymmenillä. Tämän lisäksi artikkelissa luodaan katsaus lasten- ja kodinhoitotehtävissä toimineiden naisten eläketurvan kehittämismielemisiin ja tarkastellaan perhevapaita sekä vapaiden jakautumista. Artikkelitarkastelee myös käytäntöjä ja uudistuksia, jotka koskevat eläkkeen karttumista perhevapaiden ajalta.

Esimerkkilaskelmat osoittavat, että menetykset kuukausieläkkeessä kasvavat hoitovapaajaksojen pidentyessä, mutta parempaan suuntaan on menty. Jos 4 500 e/kk ansaitseva, kuntasektorilla työskentelevä äiti 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa sai kaksi lasta peräkkäin ja piti hoitovapaita yhteensä 30 kuukautta, merkitsee tämä noin 225 euron menetystä kuukausieläkkeessä. Vastaavan pituinen hoitovapaa vuosina 1996–2004 merkitsee noin 160 euron menetystä ja vuoden 2005 eläkeuudistuksen jälkeen noin 135 euron menetystä kuukausieläkkeessä. 2 000 e/kk ansaitsevalla menetykset kuukausieläkkeessä vastaavan pituisilla hoitovapailla merkitsevät noin 45–100 euron menetyksiä.

Naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämiseen vanhempainvapaiden käytössä on pyritty jo yli neljäkymmenen vuoden ajan. Ehdotetut lääkkeet ovat niin ikään osin jo neljäkymmenen vuoden takaa, esimerkkinä eläkeoikeuksien osittaminen ja lastenhoidon aikaisen eläkekarttuman parantaminen. Uudempaa lääkearsenaalia edustavat ehdotukset perhevapaiden tasaisemmasta jakamisesta äitien ja isien kesken ja isille korvamerkittyjen vapaiden lisääminen. Naisten ja miesten välisen tasa-arvon merkittävä edistäminen työelämässä, perhevapaiden jakamisessa, palkoissa ja lopulta eläkkeissä ei onnistu niin kauan, kuin käsitykset ja mielipiteet ”taudista” ja sen taustatekijöistä edustavat enemmän mennyttä maailmaa kuin nyky maailmaa ja tulevaisuutta. Yhtäläillä tulee muistaa, että tarjotut ”lääkkeet” eivät vaikuta elleivät potilaat niitä nieläise.

Maria Valaste

Kotihoidon tuki vai päivähoito?

Kotihoidon tuen vaihtoehdot ja vaikutukset päivähoitopalvelujen kysyntään ja vanhempien työvoiman tarjontaan

Suomessa perheellä on oikeus kotihoidon tukeen, jos lapsi on alle kolmevuotias, eikä hän ole kunnallisessa päivähoitossa. Myös perheen yli kolmevuotiaista lapsista voidaan maksaa kotihoidon tukea, jos perheessä on alle kolmevuotias lapsi, joka saa kotihoidon tukea. Muissa Pohjoismaissa, joissa vielä on kotihoidontukea vastaava päivähoitolle vaihtoehtoinen tulonsiirto, ei tukea makseta yli kolmevuotiaista lapsista.

Artikkelissa tutkitaan mikrosimulointimenetelmää käyttäen lastenhoitomuidon valintoja perheen eri tilanteissa. Simulointien aineistona käytetään Lapsiperkehankkeen vuoden 2010 aineistoa. Tutkimuksessa simuloidaan kaksi kotihoidon tuen vaihtoehtoa. Ensimmäisessä vaihtoehdossa kotihoidon tuki leikataan kolme vuotta täyttäneiltä sisaruksilta. Toisessa vaihtoehdossa nyky-lainsäädännön mukaista kotihoidon tuen kestoa leikataan vuodella, jolloin oikeus kotihoidon tukeen säilyy alle 2-vuotiailla ja näiden sisaruksilla. Lisäksi jatketaan ensimmäisen vaihtoehdon tarkastelua simuloimalla kotihoidon tuen menettäjiille eli yli 3-vuotiaille sisaruksille päivähoitomaksut. Laskelmien avulla arvioidaan eri vaihtoehtojen potentiaalisia vaikutuksia kotihoidon tukea saavien vanhempien määrään ja tuen piiriin kuuluvien lasten määrään, kustannuksiin, muutoksiin päivähoitopaikkojen kysynnässä ja vanhempien työvoiman tarjonnassa.

Lasten päivähoitosta ei ole saatavilla yksilötasoista tilastointitietoa. Yksi tämän artikkelin tavoitteista on kehittää menetelmä, jonka avulla voi paikata, eli imputoida, päivähoitotieto muiden tietolähteiden perusteella. Artikkelijakautuu kahteen vaiheeseen, ensiksikin kuukausitasoisen kalenteriaineiston muodostamiseen laskelmien pohja-aineistoksi ja toiseksi simulointilaskelmien tekemiseen ja raportointiin.

Jussi Tervola

Vanhempi kotona, lapsi päivähoidossa?

Tarkastelu lastenhoitovalinnoista maahanmuuttajaperheissä

Lasten kotihoitoa tuetaan Suomessa laajemmin kuin muissa Pohjoismaissa, ja kaikissa ikäryhmissä selvästi harvempi lapsi on päivähoidossa. Kansainväliset tutkimukset ovat kuitenkin yksimielisiä, että päivähoito edesauttaisi erityisesti vähäosaisten ja maahanmuuttajaperheiden lasten integraatiota. Tutkimuksissa hyöty on mitattu usein lyhyellä aikavälillä sellaisilla mittarilla kuin kielitaito tai koulumenestys. Myös pitkällä aikavälillä on havaittu positiivisia vaikutuksia esimerkiksi työllisyydessä ja koulutustasossa.

Aikaisempien tutkimusten mukaan maahanmuuttajat käyttävät alle kolmevuotiaille suunnattua kotihoidon tukea selvästi pidempään kuin kantäväestö. 2000-luvulla kaksivuotiaista kantäväestön lapsista reilu kaksi viidestä oli kotihoidossa, kun maahanmuuttajaväestössä osuus oli puolet korkeampi. Erot heijastavat maahanmuuttajien ja erityisesti äitien heikompa työmarkkinatilannetta; kotihoidon tuki lienee monelle maahanmuuttajalle vaihtoehto työttömyydelle.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin yli kolmevuotiaiden lasten kotihoidosta maksettavan sisaruksen hoitorahan käyttöä. Sisaruksen hoitorahaa voidaan maksaa vain perheille, joissa on yli kolmevuotiaan lapsen lisäksi alle kolmevuotias lapsi, jota hoidetaan kotihoidon tuen turvin. Tarkastelu kertoo siis, sijoitavatko perheet vanhemman lapsensa päivähoitoon, kun toinen vanhemmista on kotona hoitamassa nuorempaa lasta.

Tulos on päinvastainen kuin alle kolmevuotiaiden kohdalla. Kantäväestössä yli kolmevuotiaiden hoitorahaan tartutaan neljässä viidestä tapauksesta (80 %), kun maahanmuuttajaväestössä vain joka kolmas kerta (36 %). Ryhmittäin tarkasteltuna tilanne on peilikuva alle kolmevuotiaiden tuloksesta: tyypillisistä pakolaismaista muuttaneet jättivät eniten sisaruksen hoitorahojä käyttämättä. Perheen taloudellisen tilanteen ja asuinalueen vakiointi ei muuttanut tulosta.

Todennäköisin selitys tulokselle on, että maahanmuuttajaperheet tuntevat päivähoidon positiiviset vaikutukset lapselle ja vievät yli kolmevuotiaan lapsen siksi päivähoitoon. Tätä selitystä tukevat havainnot asiaa käsitelleistä haastattelututkimuksista. Myös kunnan varhaiskasvatusviranomaisilla voi olla vaikutusta perheiden valintoihin, vaikka ainakaan suurimmilla kunnilla ei ole virallista ohjeistusta siitä, mikä olisi sopiva ikä maahanmuuttajalapsen päivähoitoon. Ohjeistus saattaa vaihdella myös päiväkodeittain.

Suomen kotihoidon tuki voidaan nähdä ongelmallisena kotoutumisen kannalta. Monet maahanmuuttajat tekevät valinnat kuitenkin omaksi edukseen ja vievät yli kolmevuotiaat lapsensa päivähoitoon. Elokuussa 2016 osana hallituksen säästötoimia päivähoito-oikeus rajataan osa-aikaiseksi, jos toinen vanhemmista on kotona esimerkiksi työttömänä tai hoitamassa toista lasta. Muutos sellaisenaan heikentäisi erityisesti maahanmuuttajien mahdollisuutta päivähoidon käyttöön ja siten vaikeuttaisi maahanmuuttajalasten kotoutumista. Lain mukaan rajaamisesta voidaan poiketa, jos se on tarpeen lapsen kehityksen takia. Lakiesityksen perusteluissa mainitaan, että yksi peruste poikkeukseen voisi syntyä maahanmuuttajalasten kohdalla. Tätä ei kuitenkaan ole kirjattu lakiin, vaan tapauskohtainen harkintavalta on haluttu jättää kunnille.

Pertti Honkanen

Työttömyys ja tulonsiirrot pienten lasten vanhemmilla

Artikkelissa tarkastellaan työttömyyden ja tulonsiirtojen vaikutusta perheissä, joissa on pieniä lapsia. Tarkasteluaineistoksi on valittu otos vuonna 2004 synnyttäneistä äideistä. Heille ja heidän puolisoilleen on etsitty tulotietoja vuosilta 1999–2010, minkä ohella käytetään SISU-mikrosimulointimallin rekisteriaineistoa vuodelta 2012. Erityisesti tarkastellaan työttömyyden ja lasten kotihoidon suhdetta.

Yksi johtopäätös on että työttömyys vaikuttaa pienten lasten vanhempien, myös äitien, työurien pituuteen enemmän kuin lasten kotihoidon tuki. Työttömyysvuosien odote on vuoden 2012 aineiston perusteella pidempi kuin lasten kotihoidon tuen käytön odote. Naisten kohdalla vanhempainpäiväraha- ja lasten kotihoidon tuki yhteenlaskettunakin (3,7 vuotta) vastaavat suunnilleen naisten työttömyysturvaodotetta. Miehillä lastenhoitoetuuksien odoteaika on murto-osa naisten vastaavista.

Synnytyksvuotta 2004 seuraavana vuonna 2005 noin 80 prosenttia äideistä sai lasten kotihoidon tukea. Kotihoidon tukea saavien osuus oli suuri myös vuonna 2006. Keskimäärin äideillä oli kotihoidon tukipäiviä noin 120–130 päivää synnytyksestä seuraavien kahden vuoden aikana. Työttömyyspäiviä oli eri vuosina suurin piirtein 20 prosentilla äideistä. Yksinhuoltajilla työttömyyspäivärahaa saavien osuus kohosi 40 prosentin tuntumaan sekä ennen synnytyksvuotta että sen jälkeen. Kun mahdollisuudet saada kotihoidon tukea pienenevät (vuodesta 2007 eteenpäin), yksinhuoltajien työttömyyspäivien määrä kasvoi. Tämä viittaa siihen, että kotihoidon tuen kauden päätyttyä he siirtyivät useammin työttömyysturvan piiriin kuin parisuhteessa olleet äidit.

Käytettävästä aineistosta voidaan laskea, että 67 prosenttia kaikista äideistä on kokenut työttömyyttä ainakin jossakin vaiheessa vuosina 1999–2010. Yksinhuoltajilla osuus on 82 prosenttia. Toisaalta 48 prosenttia puolisoista on kokenut työttömyyttä jossain vaiheessa vuosina 1999–2010. Puolisoiden työttömyys on siis harvinaisempaa kuin äideillä.

Kun tarkastellaan, missä suhteessa äitien työmarkkina-asema ja etuuksien käyttö ennen synnytyksestä ja synnytyksen jälkeen ovat toisiinsa, havaitaan joidenkin melko selkeitä riippuvuuksia. Jos äiti oli ollut työttömänä vuosien 1999 ja 2003 välillä, hänellä oli lähes nelinkertainen riski kokea työttömyyttä myös vuoden 2004 jälkeen verrattuna äiteihin, jotka eivät olleet kokeneet työttömyyttä ennen vuotta 2004.

Toinen melko selvä tulos koskee tilannetta, jossa äiti ei käytä kotihoidon tukea lapsen syntymän jälkeen. Ne äidit, jotka eivät olleet kokeneet työttömyyttä ennen vuotta 2004, jättivät todennäköisemmin kotihoidon tuen käyttämättä verrattuna niihin äiteihin, jotka olivat olleet työttömänä ennen vuotta 2004. Kotihoidon tuen käyttö on siis jossain määrin yhteydessä työuran pysyvyyteen: jos työura on vakaa, kotihoidon tuen todennäköisyys vähenee.

Tässä artikkelissa suoritettu tarkastelu ei suoranaisesti osoita, että lasten kotihoidon tuki olisi naisten taloudellista asemaa huonontava ”naisansa”. Tulokset vahvistavat kyllä, että kotihoidon tuen runsas käyttö liittyy usein heikkoon työmarkkina-asemaan. Vaikutussuunta heikon työmarkkina-aseman ja kotihoidon tuen käytön välillä voi kuitenkin olla kahdensuuntainen, ja tällä tarkastelutavalla syy- ja seuraussuhteet jäävät epäselviksi.

ÄITIEN JA ISIEN ROOLI LASTENHOIDOSSA JA ANSIOTYÖSSÄ: MIELIPIDE-EROT EUROOPASSA

Milla Salin, Mia Hakovirta ja Minna Ylikännö

Suhtautuminen ansaitsija-hoivaajamalleihin kuudessa Euroopan maassa

Minna Ylikännö, Mia Hakovirta ja Milla Salin

Miten perhevapaat tulisi jakaa äidin ja isän kesken? Asenteet Suomessa ja muualla Euroopassa

Lapsiperheiden elämää ja hyvinvoinnin muutoksia voidaan tarkastella erilais-
ten aineistojen ja tutkimusmenetelmien avulla. Tämänkin kirjan artikkelien
tutkimuksissa on hyödynnetty laajoja rekisteri- ja tilastotietoja, kun on ha-
luttu kuvata sitä todellisuutta, jossa suomalaiset perheet elävät. On kuitenkin
tärkeää ymmärtää myös niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat jokapäiväisen, arki-
sen perhe-elämän taustalla. Kulttuuriset odotukset, arvot ja yhteiskunnassa
vallalla olevat normit heijastuvat ihmisten asenteisiin sekä muokkaavat to-
dellisia käyttäytymismalleja. Euroopassa erilaiset perhepoliittiset painotukset
näkyvät esimerkiksi siinä, miten hoivavastuu perheissä jakaantuu. Toisaalta
julkinen mielipide ohjaa poliittista päätöksentekoa ja osaltaan vaikeuttaa
suurten muutosten tekemistä vallitseviin sosiaalipoliittisiin järjestelmiin.

Kirjan toisen osion kahdessa artikkelissa on käytetty ISSP 2012 -kyselyaineis-
toa, joka on usean maan kattava asenteita mittaava aineisto. Vuoden 2012 ky-
selyssä tutkimukseen valituilta henkilöiltä on kysytty heidän näkemyksistään
koskien perhe-elämän erilaisia valintoja. Mukaan on valittu eri Euroopan
maita, ja niitä on vertailtu ensinnäkin ansaitsija-hoivaaja-mallien suhteen
(Salin ym.) ja toiseksi perhevapaiden jakamista koskevien asenteiden suh-
teen (Ylikännö ym.). Molempien tutkimusten tuloksissa Ruotsi nousee esiin
maana, jossa asenteet ovat poikkeuksellisen tasa-arvoisia: 1960-luvulla valittu
tie, jossa sukupuolten tasa-arvo läpileikkaa kaiken poliittisen päätöksenteon,
on osaltaan muokannut asenteita ja edelleen mahdollistanut sellaiset poliitti-
set reformit, joilla tasa-arvoa on voitu vahvistaa ja luoda puitteet esimerkiksi
isien hoivavastuun lisäämiselle.

Ensimmäisessä artikkelissa (Salin ym.) keskitytään tutkimaan asenteita erilai-
sia ansaitsija-hoivaaja-malleja kohtaan kuudessa Euroopan maassa. Mukana
olevat maat ovat Suomi, Ruotsi, Saksa, Ranska, Iso-Britannia ja Espanja. Vas-
tausta haetaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) Miten eri ansaitsija-hoiva-
aja-mallien kannatus vaihtelee maiden välillä? 2) Mitkä sosiodemografiset teki-
jät selittävät eroja tasa-arvoiseen ansaitsija-hoivaaja-malliin suhtautumisessa?

Tulokset osoittavat, että maiden välillä on huomattavia eroja sen suhteen,
miten työn ja hoivan vastuiden jakamiseen äidin ja isän välillä suhtaudutaan.
Ns. perinteisiin ansaitsija-hoivaaja-malleihin, joissa miehellä on päävastuu
työssäkäynnistä ja naisella hoivan tuottamisesta, suhtaudutaan myönteis-
simmin Isossa-Britanniassa ja Saksassa, kun taas Suomessa, Espanjassa ja
Ranskassa tasa-arvoinen työn ja hoivavelvoitteiden jakaminen saa enemmän
kannatusta. Huomattavaa kuitenkin on, että ainoastaan ruotsalaisista yli puo-
let näkee tasa-arvoisen työ- ja hoivavastuiden jaon parhaaksi vaihtoehdoksi.
Asenteita selittävien tekijöiden osalta tulokset paljastavat, että tasa-arvoista
ansaitsija-hoivaaja-mallia parhaana ratkaisuna työ- ja hoivavelvoitteiden ja-

koon äidin ja isän välillä pitävät muita useammin korkeasti koulutetut, työsäikäyvät, opiskelijat, uskonnollisesti ei-aktiiviset, naimattomat sekä lapsettomat ja ne, joiden lapset ovat iältään vanhimpia.

Toisessa artikkelissa (Ylikännö ym.) vertaillaan 21:tä Euroopan maata sen suhteen, millaiset asenteet naisilla ja miehillä on perhevapaiden jakamista kohtaan. Tutkimukseen osallistuneilta henkilöiltä on kysytty, tulisiko vanhemmille mahdollistaa palkallinen perhevapaa ja jos tulisi, kenen se tulisi käyttää, isän vai äidin vai molempien. Näkemyksissä Ruotsi ja Venäjä edustavat ääripäitä: Ruotsissa selvä enemmistö on sitä mieltä, että äitien ja isien tulisi jakaa perhevapaat puoliksi, kun taas Venäjällä enemmistö on sitä mieltä, että äitien tulisi käyttää ne kokonaan. Pohjoismaat Suomi mukaan lukien sijoittuvat näkemyksissä lähelle Ruotsia, Itä-Euroopan maat puolestaan lähelle Venäjää. Näiden väliin jäävät Keski-Euroopan maat ja Espanja, joka edustaa tutkimuksessa ainoana maana Etelä-Eurooppaa.

Poliittisten muutosten mahdollisuutta tarkasteltiin sillä, kuinka suuri ero eri maissa on näkemyksissä miesten ja naisten välillä. Aiemman tutkimuksen perusteella yhteiskunnallinen muutos on sitä nopeampaa, mitä suuremmat ovat asenne-erot naisten ja miesten välillä. Suomi asettuu tässä vertailussa neljännelle sijalle, eli asenteiden perusteella mahdollisuudet politiikan keinoin tasa-arvon lisäämiseen esimerkiksi perhevapaiden käytössä ovat hyvät. Tosin viime vuosien yritykset muuttaa perhevapaa järjestelmää tasa-arvoisemmaksi eivät ole edenneet suunnitelmia pidemmälle.

PERHEET HAASTEIDEN EDESSÄ

Ilpo Airio

Miten ensisynnyttäjien siviilisäätö vaikuttaa eroriskiin?

Artikkelissa tutkitaan, mitkä tekijät vaikuttavat ensisynnyttäjien eroriskiin. Tutkimuskohteena ovat vuonna 2000 ensimmäisen lapsensa saaneet naiset. Kiinnostuksen kohteena on se, mitä muutoksia ensimmäisen lapsen saamisen jälkeisinä vuosina tapahtuu äidin siviilisäädystä. Erityisen kiinnostuksen kohteena on se, miten avo- tai avioliitossa oleminen ensimmäisen lapsen syntyessä vaikuttaa eroriskiin. Avoliitoista erotaan tutkimusten perusteella useammin kuin avioliitoista, mutta miten yhteisen lapsen syntymä mahdollisesti muuttaa tilannetta?

Tulosten perusteella äidit, jotka olivat ensimmäisen lapsen syntyessä avoliitossa, ovat suuremmassa eroriskissä verrattuna äiteihin, jotka olivat avioliitossa ensimmäisen lapsen syntyessä. Tulos on linjassa aikaisempien tutkimusten havaintojen kanssa. Avoliitoista erotaan useammin kuin avioliitoista. Tulosten perusteella tarkasteluajanjaksolla joka viides äiti, joka oli avioliitossa ensimmäisen lapsen saadessaan, eroaa. Niistä äideistä, jotka olivat avioliitossa ensimmäisen lapsen saadessaan, eron koki tarkasteluajanjakson (vuodet 2000–2009) aikana joka kolmas.

Kaiken kaikkiaan avoliitot ovat epävakaampia kuin avioliitot, mutta pitää huomata, että avoliitto on usein vaihe siirtymisessä avioliittoon. Yli puolet (52 %) vuonna 2000 avoliitossa olleista ensimmäisen lapsen saaneista äideistä oli avioliitossa tarkasteluajanjakson lopussa. Parisuhteen päättyminen eroon voi olla hyvinkin sopuisa ja molempien osapuolien kannattama ratkaisu. Silti ero on suuri elämänmuutos, joka muuttaa kaikkien osallisten elämää.

Mia Hakovirta, Milla Salin ja Anita Haataja

Onnistuuko lasten kasvatusta yksin? Suomalaisen mielipiteet yksinhuoltajavanhemmista

Artikkelissa tarkastellaan, millä tavoin suomalaiset suhtautuvat yksinhuoltajiin. Miten asenteet yksinhuoltajia kohtaan vaihtelevat eri väestöryhmissä ja onko asenteissa tapahtunut muutoksia vuosien 2002 ja 2012 välillä? Suhtautumista yksinhuoltajuuteen arvioitiin seuraavan kysymyksen avulla: ”Lapset varttuvat erityyppisissä perheissä. Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä: Yksi vanhempi pystyy kasvattamaan lapsen yhtä hyvin kuin molemmat vanhemmat yhdessä?”. Tutkimuksen aineistona oli ISSP:n Suomen aineistot vuosilta 2002 ja 2012. tutkimusta varten aineistot on yhdistetty, ja lopullisessa tutkimusaineistossa on vastaajia kaikkiaan 2 524.

Yksinhuoltajaperheiden osuus lapsiperheistä vakiintui 2000-luvulla noin 20 prosenttiin. Tulosten mukaan mielipiteet ovat muuttuneet positiivisemmiksi. Yksinhuoltajuudesta on tullut selkeästi hyväksyttävämpi perhemuoto tutkitulla tarkasteluperiodilla vuosien 2002 ja 2012 välillä. Vuonna 2002 noin kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että yksinhuoltaja kykenee kasvattamaan lapsen yhtä hyvin kuin kaksi vanhempaa yhdessä, mutta vuonna 2012 väittämän kanssa samaa mieltä oli jo lähes puolet vastaajista. Kuitenkin vuonna 2012 yli kolmasosa suomalaisista suhtautui yhä epäillen yksinhuoltajien kykyyn kasvattaa lapsensa yksin.

Sukupuoli ja siviilisääty olivat yhteydessä yksinhuoltajia koskeviin mielipiteisiin. Naiset ovat selvästi miehiä suvaitsevaisempia. Tämä selittyy osaksi sillä, että yksinhuoltajuus on selvästi sukupuolittunut ilmiö ja suurin osa yksinhuoltajista on naisia. Kielteisimmän yksinhuoltajiin suhtautuvat parisuhhteissa elävät. He saattavat jakaa ydinperheen ideologian, jossa perhe rakentuu molempien vanhempien läsnäololle, ja siksi yksinhuoltajuus saatetaan kokea jopa uhkaksi. Lisäksi vanhemmat ikäluokat suhtautuivat yksinhuoltajiin kielteisemmin kuin nuoremmat ikäluokat. Myönteisemmin yksinhuoltajuuteen suhtautuvat eronneet ja lesket. Omat kokemukset ja oma perhehistoria muokkaavat yksilön asenteita ja mielipiteitä. Itse koettu yksinhuoltajuus saattaa lisätä ymmärrystä erilaisia perhemuotoja kohtaan, ja siksi yksinhuoltajien mielipiteet ovat myönteisimpiä.

Elina Ahola

Elatustuen merkitys yksinhuoltajaperheiden toimeentulolle

Tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, kuinka suuri osa yksinhuoltajaperheistä saa elatustukea ja kuinka suuren osuuden elatustuki muodostaa sitä saavien perheiden tuloista. Kela maksaa elatustukea, jos etävanhemman elatuskyky eli taloudellinen tilanne ei mahdollista elatusavun maksamista tai etävanhempi laiminlyö elatusavun maksamisen. Myös tilanteissa, joissa lapsen isyyttä ei ole vahvistettu tai äiti on adoptoinut lapsen yksin, Kela maksaa elatustukea ai-noalle vanhemmalle. Tutkimus perustui Kelan lapsiperheaineistoon. Tarkas-tellut äidit olivat saaneet ensimmäisen lapsensa vuosina 1999–2009 ja olivat yksinhuoltajia vuonna 2010.

Tutkimuksen perusteella elatustuen saaminen oli yleistä yksinhuoltajaper-heissä. Vuonna 2010 yksinhuoltajana olleista äideistä noin puolet sai elatus-tukea. Noin 59 prosenttia elatustukea saaneista sai sitä ainakin osittain siitä syystä, että etävanhempi oli jättänyt elatusavun maksamatta. Elatustuen osuus elatustukea saavan perheen käytettävissä olevista tuloista oli keskimäärin 10 prosenttia niissä perheissä, joissa elatustukea oli maksettu elatusavun mak-samisen laiminlyönnin vuoksi. Muilla elatustukea saaneilla elatustuen osuus tuloista oli keskimäärin 8 prosenttia. Äidin nuorempi ikä, matalampi sosioe-konominen asema ja pidempi yksinhuoltajuushistoria sekä perheen suurempi lapsimäärä ja pienemmät tulot lisäsivät riskiä elatustuen saamiseen. Pidempi aika ensimmäisen lapsen syntymästä lisäsi riskiä saada elatustukea elatusavun laiminlyönnin takia mutta vähensi riskiä saada sitä muusta syystä. Lisäksi kaupungeissa elatustukea saatiin yleisemmin elatusavun laiminlyönnin takia kuin taajamissa ja maaseudulla.

Heikki Hiilamo ja Elina Ahola

Onko vammaisen lapsen syntymä eroriski?

Tutkimuksessa selvitettiin, onko vammaisen lapsen syntymä yhteydessä avio- ja avopariien korkeampaan eroriskiin. Eroriskiä seurattiin lapsen syntymästä siihen saakka, kunnes lapsi täytti kuusi vuotta. Tutkimuksessa käytetty määritelmä vammaiselle lapselle oli, että hän oli saanut ensimmäisen elinvuotensa aikana vähintään kuukauden ajan ja koko seurannan aikana vähintään kaksi kolmasosaa ajasta Kelan maksamaa vammaistukea. Vammaistuki myönnetään, jos sairaan tai vammaisen lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu tavanomaista suurempaa räsitus- ja sidonnaisuutta verrattuna vastaavanikäiseen terveeseen lapseen. Tutkimuksen aineistona oli Kelan lapsiperheaineisto. Tarkastellut lapset olivat syntyneet vuosina 2000–2004.

Tulosten mukaan pienen lapsen vakava sairaus tai vamma lisää vanhempien eroriskiä. Kuuden vuoden seuranta-aikana vammaisten lasten vanhemmista oli eronnut 19,8 prosenttia, kun vammattomien lasten vanhemmista oli eronnut 16,7 prosenttia. Kun perheeseen liittyvien sosiodemografisten tekijöiden (ikä, koulutustaso, tulot, lasten määrä, asuinkunnan tyyppi) erilainen vaihtelu vammaisten ja vammattomien lasten ryhmissä otettiin huomioon, saatiin tulos, että vammaisten lasten perheissä eroriski oli noin 28 prosenttia suurempi kuin niissä perheissä, joissa lapsi ei ollut saanut lainkaan vammaistukea.

Tuloksia ei voi tulkita siten, että vammaisen lapsi olisi sinänsä syynä eroon. Sen sijaan voidaan todeta, että vanhempiin, lähiyhteisöön ja yhteiskuntaan liittyvät tekijät kuormittavat vammaisten lasten perheitä ja lisäävät eroriskiä. Tulosten mukaan neuvoloitten terveydenhoitajien, lääkäreiden ja perheterapeuttien tulisikin kiinnittää heti vammaisen lapsen syntymän jälkeen huomiota perheen ja erityisesti vanhempien parisuhteen tukemiseen.

Laura Kallioma-Puha ja Päivi Tillman

Äiti on aina äiti. Lasten omaishoitajien arjen haasteet.

”Mitäpä ei oman lapsensa vuoksi tekisi”

Artikkelissa tarkastellaan lasten omaishoitajia. Tutkimusaineistoina käytetään Kelan omaishoitajakyselyn aineistoa ja omaishoitoon liittyviä suomalaisia oikeustapauksia.

Omaishoito mielletään yleensä ikäihmisten hoitomuodoksi, mutta esimerkiksi vuonna 2014 omaishoidossa olevista 14,2 % oli alle 18-vuotiaita. Omaishoidossa oleva alaikäinen on useimmiten kehitysvammainen, ja omaishoitajana toimii lähes aina (91 %) äiti. Lasten omaishoito poikkeaa muista omaishoitotilanteista: usein kyse on tavallisesta lapsiperheestä, jossa on muitakin hoivan tarpeessa olevia lapsia. Erityistä on myös se, että hoitaja on työikäinen ja muita omaishoitajia useammin töissä koko- tai osa-aikaisesti (62 %). Sen tavallisemman tyyppitapauksen – puolisoaan hoivaavan eläkeläisomaishoitajan – tilanne niin hoivan kehysten kuin taloudellisen tilanteen suhteen on aivan toinen.

Lasten omaishoitajat kokivat työssäkäynnin toisaalta henkireikänä, toisaalta taloudellisenä pakkona. Vaikka omaishoidossa olevat lapset käyvät muiden lasten tapaan päiväkodissa ja koulussa ja työlainsäädännössä on paljon ansiotyön ja perheen yhteensovittamista helpottavia joustoja, osa omaishoitajista oli joutunut jopa jättäytymään pois työelämästä työn ja omaishoivan yhteensovittamisen vaikeuden vuoksi. Omaishoidon ja ansiotyön yhdistäminen olisi tärkeää omaishoitajille, joiden omaishoitorupeama kestää vuosia, ellei vuosikymmeniä. Työikäinen omaishoitaja maksaa laskua omaishoidosta pitkään: palkkatulojen uupumisen ja mahdollisen työuran tulevan takkuamisen vuoksi taloudellinen niukkuus jatkuu eläkeiässä. Vanhemmat kertoivat käyttävänsä omaishoidon palkkion pitkälti lapsen sairauden aiheuttamiin kuluihin. Veroton kulukorvaus (vammainen tuki lapselle) toimisi tässä paremmin. Kaikki omaishoidossa olevat lapset eivät kuitenkaan sitä saa – ilmeisesti sitä ei ole ymmärretty hakea.

Lasten omaishoitajat myös kertovat, että omaishoidon palvelut on kunnissa suunnattu ikäihmisille. Monessa kunnassa yksilöllinen palvelusuunnittelu puuttuu tai lapsiperheille sopivia palveluita ei yksinkertaisesti ole tarjolla: esimerkiksi omaishoitajien vertaistukiryhmät ovat aina työpäivän aikaan, tarjotut palvelut eivät huomioi sitä, että perheessä on muitakin lapsia tai si-jaishoitoon tarjotaan vanhainkotiä. Joskus epäsovittavuus lähtee jo siitä, että omaishoidon tuen saamisen kriteerit on rakennettu ikäihmisten tarpeista käsin. Laki omaishoidon tuesta tai muu omaishoitoa koskeva sääntely ei estä omaishoitoperheiden yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista – päinvastoin – eivätkä kunnan ohjeet saisi olla lain ideoiden kanssa ristiriidassa. Artikkelissa esitellään oikeustapauksia, joissa sopivia palveluita ja laintulkintoja on jouduttu hakemaan aina hallinto-oikeuksia tai eduskunnan oikeusasiamiestä myöten.

Aineisto tuo myös esiin alueellisen epäyhdenvertaisuuden: tilanteet vaihtelevat paljon kunnasta toiseen. Kun tilanne omaishoitoperheissä on niin erilainen, pitäisikö myös omaishoidon tuen olla aivan erilainen etuus lasten ja ikäihmisten omaishoidossa? Pitäisikö työikäisten omaishoitajien toimeentulo turvata nykyistä paremmin, nipistää eläkeikäisten toimeentulosta ja korvata omaishoidon kustannuksia vammaistukien kautta? Pitäisikö omaishoitajien jaksaminen ja hoidettavien hyvinvointi turvata erilaisin palveluin lapsille ja vanhuksille?

Kirjoittajat

Elina Ahola, FM
tutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Ilpo Airio, VTT
erikoistutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Anita Haataja, VTT, dosentti
johtava tutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Mia Hakovirta, VTT, dosentti
ma. professori (TOPSOS), Turun yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos
miahak@utu.fi

Heikki Hiilamo, VTT, FT, dosentti
professori, Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Pertti Honkanen, VTT
johtava tutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Vesa-Pekka Juutilainen, FM
tutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Laura Kalliomaa-Puha, OTT
apulaisprofessori, Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
etunimi.sukunimi@uta.fi

Karoliina Koskenvuo, FT, dosentti
tiimipäällikkö, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Miia Saarikallio-Torp, KTM
tutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Milla Salin, VTT
yliopisto-opettaja, Turun yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos
milsal@utu.fi

Jussi Tervola, VTM
tutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Päivi Tillman, VTL
tutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Maria Valaste, VTT
tutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi

Minna Ylikännö, VTT
johtava tutkija, Kelan tutkimus
etunimi.sukunimi@kela.fi